

ADALBERT STIFTER LEVELEI PULSZKY FERENCNÉ WALTER TERÉZHEZ

Nemcsak az osztrák, de általában a 19. századi német irodalom egyik legkiemelkedőbb, — bár nem elientmondás nélküli — írójának, *Adalbert Stifter*-nek hazánkhoz fűződő sokszálú kapcsolata eléggé ismert: kiterjed családi vonatkozásokra, hiszen feleségének, *Mohaupt Amáliának* apja Miskolc környékén volt katonaoorvos, jelentkezik emberi viszonylatokban: meleg baráti kapcsolat fűzte a múlt század kiváló pesti könyvkiadójához, *Heckenast Gusztáv*hoz, és fellelhető írói ösztönzésben, amely a tragikus sorsú *Mailáth Jánostól*, a 19. század első felében irodalmunk lelkes külföldi terjesztőjétől indult ki. Ezeket a csak példaszerűen említett vonatkozásokat, — amelyek számát tetemesen lehetne növelni leveleivel és magyar tárgyú novellájával, — egy érdekes — és legjobb tudásom szerint eddig még nem közölt — adattal kívánom kiegészíteni.

A Magyar Nemzeti Múzeum Kézirattára 1929. év 36. sz. alatt Stifternek Walter Terézhez intézett két levelét őrzi. A levelek dátuma — 1845. júniusa — sokat elárul a küldemények írójáról, a többi adat pedig a címzetről tanúskodik. Stifter, aki 1826-ban kezdődő bécsi tartózkodása első éveiben házitanítós-kodásból élt, s a képzőművészetek közül főleg a festészet vonzotta, 1845-ben már elismert, sőt ünnevelt író volt, hiszen „Kondor” c. novellájának szinte véletlen felfedezése után (1840) éppen Heckenast közli munkáit, 1844-ben pedig — megintcsak Heckenast kiadásában — megjelenik a később 5 kötetre bővülő „Studien” c. elbeszélésgyűjteménye, valamint a „Wien und die Wiener” c. könyve. Bár e művekkel szinte egy csapásra a német nyelvű olvasóközönség első számú kedvence lett, pedagógiai elhivatottságának érzete mégis arra készítette, hogy Bécs leggazdagabb házainál betöltött társalgói, felolvasói vagy házitanítói elfoglaltságának egy részét továbbra is megtartsa. Az alábbiakban közölt két levélből előbukkannak Stifter alapvető emberi tulajdonságai: szeretetreméltóság, tisztalelkűség, nyíltság, jóság, nagy adag moralizáló hajlam bizonyos fokú kispolgári, biedermeier szemlélet korlátai közé szorítva.

A levelek címzettjének, a hajadon *Walter Teréz*nek az előéletéről vajmi keveset tudunk, csak annyit, hogy Bécs egyik jómódú bankárának, *Franz Walter*nek 1845-ben 26 éves, rendkívül bájos leánya volt. Igazi, számunkra is érdekes élete éppen e levelek megírása után kezdődik, amikor 1845 augusztusában férjhez megy a kalandos életű *Pulszky Ferenchez*. *Pulszky Ferenc*nek, a kiváló tudósnek, publicistának, *Kossuth* követének az angol kormánynál, *Kossuth Lajos* barátjának, a száműzetésben társának, majd későbbi ellenfelének, a maga korában ismert közeleti férfiúnak hányatott élete túlságosan ismert ahhoz, hogy itt részletesen kellene foglalkoznunk vele. A bécsi asszony híven

megosztotta férje sorsát, a házasság első éveit követő kalandos életet, s elki-sérte urát a szécsényi birtok magányából először Bécsbe, majd Londonba, azután az amerikai, végül az olaszországi számkivetésbe. Akkor halt meg, amikor már érdemes lett volna élnie: 1866-ban a hazai politikai feszültség enyhülés-ekor Pulszky né három gyermekével hazatért. Röviddel hazatérése után meg-halt kislánya, akit 2 nap múlva Pulszky né is követett a halálba.

Az itt közölt levelek nem csupán elküldőjükre, hanem a címzettre is fényt vetnek. A levelek hangjából arra kell következtetnünk, hogy Pulszky né Walter Teréz emelkedett szellemű, mélyen érző, művelt ember volt. S valóban, irodalmilag rendkívül termékeny férje mellett ő is eredménnyel forgatta a tollat. Száműzetésük alatt (részben férjével és fiával együtt) négy munkát írt angol nyelven: visszaemlékezéseket a magyar forradalomra, elbeszéléseket, magyar népmeséket és karácsonyi gyermekmeséket. Ezekon kívül olasz regéi jelentek meg magyar nyelven. Csaknem valamennyi műve német fordításban is megjelent.¹

Ehhez a fennkölt lelkű nőhöz, — akkor még fiatal lányhoz, — írta Stifter az alább közölt leveleket. Az első levél nagyjából konvencionális közlés: a há-zitanító lemondja magánóráját, mert elháríthatatlan látogatást kell fogadnia, s az elmaradt foglalkozás helyett más időpontot javasol. Ez az egyébként közöm-bös tartalmú levél két szempontból figyelemre méltó. Először is bepillantást enged Stifter írói műhelyébe, ahol a legjellemzőbb vonás a rend: minden nap-nak megvan a maga penzuma, amit az írónak feltétlenül el kell végeznie. Ha a kiszabott feladatmennyiség elvégzését valami akadályozza, akkor az író in-kább kedves tanítványa magánóráját halasztja el, csak hogy írói tevékenysége csorbát ne szenvedjen. A levél másik figyelemre méltó közlése, hogy Stifter azért is ragaszkodik napi programjának zavartalanságához, mert útra készül: mint minden nyáron, 1845. július 2-án is a kedves Böhmerwald-ba, szűkebb hazájába, Oberplan-ba készül. Életrajzából tudjuk, hogy az 1845. év nyarát is szülőfalujában töltötte.

A második levél voltaképpen búcsúlevél: egy érett férfi, széles látókörű pedagógus intelmei tanítványához házasságkötés előtt, egy férfiúé, aki szemér-mes tartózkodásában nem megindult hangon, szóban mondja el gondolatait, érzelmeit, hanem papírra veti azokat. A tiszta, gondos kézírású levelek hangja egyébként arra enged következtetni, hogy Stiftertől nem állott távol a levelek irodalmi értékének feltételezése sem.

1. sz. levél:

Wohlgeboren

Fräulein *Therese Walter*

Landstrasse

Gemeindegasse 73.

Hochgeehrtes theures Fräulein!

Verzeihen Sie mir, daß ich heute Abend nicht kommen kann; ein unab-weislicher Besuch hat mir vor dem Essen alle Zeit genommen, u. ich muß

¹ Vö. *Pulszky Ferenc*: Életem és korom. Budapest, 1882. és *Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái. Budapest, 1906. XI. k. 246—47. l.

daher den Abend für mich verwenden, sonst müßte meine heutige Aufgabe unvollendet bleiben, was sie aber nicht darf, weil alle Tage bis zu meiner Abreise, die am 2ten Juli statt finden wird, schon in unumstößliche Rechnung genommen sind, damit der Saz u. Druck nicht ins Wanken (?) kommt. Ich mache Ihnen daher zur Vergütung 6 Vorschläge:

1ten (Liebster) dß ich am Freitage um 10 1/2 zu Ihnen komme.

2ten (minder lieb) dß wir künftige Woche 2 Täge arbeiten, u. den 3ten am 30ten Juni.

3ten (áthúzás) (Unliebster) dß Sie mir statt vergangenen Dienstag was immer für einen Tag dieser Woche bestimmen.

Keine Rückantwort bedeutet Freitag, — jede andere Bestimmung bitte ich recht schön mir wissen zu lassen. In 3 Zusammenkünften kommen wir zu einem Abschnitte, ich habe die Eintheilung schon gemacht.

In der Hoffnung, dß Sie mir glauben werden, dß es mir recht schmerz-lich ist, Sie heute nicht sehen zu können, grüsse ich Sie tausend Mal, küsse Ihrer theuren Mutter die Hand u. zeichne mich

mit größter Ergebenheit u. Hochachtung

Ihren wahren Freund

Wien 18ten Juni 1845.

Adalbert Stifter

2. sz. levél:

Wohlgeboren

Fräulein *Therese Walter*

Landstrasse

Gemeindegasse 73.

Hochgeehrtes theures Fräulein!

Wenn es Ihnen gefällig ist, werde ich am *Montage* nach 10 Uhr zu Ihnen kommen, um, wie Sie wünschen, noch einmal die Psychologie in den Hauptzügen durchzugehen. Ich nehme den tiefsten Antheil an Ihren Angelegenheiten, u. es ist keine Redensart, wenn ich sage, dß ich *täglich* u. beinahe ist es wahr, wenn ich sage, dß ich stündlich an Sie denke. Dß sich in diese Zeit so viel *technische* Sachen drängen, ist einmal zwar nicht in der Vernunft: denn nach dieser sollte gerade im Brautstande alles Irdische ruhen, u. die Seele mit reiner sanfter Sammlung dem großen Schritt entgegen gehen — aber im Gebrauche, der auch das für sich hat, dß Vater u. Mutter u. andere gerne alles, was zum Leben gehört, in schöner Ordnung vor das geliebte Kind hinlegen mögen u. sagen: „Siehe das ist dein, u. wir möchten, dß du in jedem versorgt bist, dß deine Tage in Heiterkeit beginnen können.“ Das ist ungefähr der Sinn der *Ausstattungen*, u. ist ein schöner, menschlicher, namentlich von Mutterseite, die gerne dem Kinde, das nun von ihr genommen wird, dessen Herz einem Fremden von hintan gegeben wird, noch gerne alles, wie auf eine Reise, mit geben möchte, was das Leben warm u. sorgenfrei macht. Die Arme bleibt dann zurück, *verwaiset*, *einsam* nicht dem Morgen des Lebens, sondern dem Abend entgegen gehend. Freut sich das Mut-

terherz über das Glück der Tochter, die der Natur zu Folge an den starken, guten u. geliebten Mann sich anschließt, so trauert auch dieses Herz u. muß trauern, denn ihm wird nicht gegeben, sondern genommen — wenn man selbst bei einander bleibt, so ist man eben nur bei ein ander, u. der Zweig ist doch abgeschnitten, um selbst ein Baum zu werden, er treibt fröhlich seine Wurzeln, aber der Mutterbaum fühlt nur den Schnitt fort. Ihrem schönen Herzen brauche ich nicht zu sagen, Lieben Sie Ihre Mutter jetzt noch mehr, *zeigen* Sie Ihre Liebe, denn das ist, was das Herz meint, daß ihm genommen werde. Die Zeit wird u. *muß* heilen; denn es ist Naturgesetz, daß es so ist. Die Mutter wird auflaben in dem Walten des neuen Gatten, u. ehe sie sich versieht, hat sie statt *einem* Kinde *zwei*; denn in dem Gatten der Tochter fand sie einen Sohn. Ich bitte jedes Gute und Liebe an Ihre hochverehrte Mutter zu melden, ich bedaure, daß sie so unwohl ist, aber ich glaube sehr, daß ihr Leiden von dem zum größten Theile herrührt was ich eben berührte. Gott wird alles vorüber führen, u. ich hoffe daß eine schöne, heitere Glückseligkeit aus Ihrem Entschlusse aufblühen wird. Leben Sie recht wohl, vergessen Sie nicht, daß Sie mich, als ich Sie 3 bis 4 Mal gesprochen hatte, zum Freunde gewonnen haben, u. das sagt bei mir die ganze Hingabe der Seele an den Freund. *Ihre* Achtung u. freundschaftliche Zuneigung hoffe ich in der Zukunft auch immer mehr zu verdienen.

19 Juni 1845.

Stifter

BERCZIK ÁRPÁD